

ԳՐԱԴԽԱՌՍԱԿԱՆ

ԱՍՏԴԻԿ ՍԱՆՊԿՅԱԼ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐԲԱՌԱՐԱՆ

Հայ կենսամատենագիտական բառարանագրությունը վերջերս հարստացավ ևս մի արժեքավոր գործով՝ Ա. Փաշայանի «Տիտղոսակիր հայեր» խորագիրը կրող կենսագրական բառարանով. Երևան Արմենակոթ, 2001 թ.: Մի արժեքավոր աշխատություն, ուր ընթերցողը կգտնի անհրաժեշտ տեղեկություններ 15-19-րդ դարերում գիտական աստիճանի, կոչման և այլ տիտղոսների արժանացած հայազգի գործիչների կյանքի ու գործունեության մասին, որոնց մեծ մասն այդ կոչումներին արժանացել են օտար երկրներում՝ վայելելով այդ երկրների ղեկավարության հարգանքն ու զորակցությունը:

Նշված 600 հայորդիներն իրենց տիտղոսներին արժանացել են տարբեր բնագավառներում ունեցած արդյունաշատ գործունեության և անխոնջ նվիրումի շնորհիվ: Այդ տիտղոսներն են՝ գիտության դոկտոր, թեկնածու, մագիստրոս, ակադեմիկոս, պրոֆեսոր, դոցենտ, այս կամ այն գիտական ընկերության նախագահ, անդամ:

Ներկայացված գործիչների շուրջ քառորդը բժիշկներ են, բնագետներ, պատմաբաններ, մշակույթի գործիչներ, բանասերներ և հոգևորականներ:

Անհրաժեշտ է նշել, որ Ա. Փաշայանի գրքում ներկայացված են և շուրջ 50 տիտղոսակիր եկեղեցականներ, որոնք հիմնականում Էջմիածնի և Մխիթարյան միաբանության անդամներ են: Նրանցից շատերը գիտության և մշակույթի հանրածանոթ դեմքեր են՝ Կոմիտաս վարդապետ, Գալուստ Տեր-Մկրտչյան (Միաբան), Իգնատիոս Փափազյան, Մեսրոպ Աղաչբաղյան, Մեսրոպ Տեր-Մովսիսյան, Մանվել Բաշունի, Բերովբե Բուշմերյան և ուրիշներ:

Արդյո՞ք շատերին է հայտնի, որ նշված այս և մի շարք այլ գործիչներ արժանացել են նաև գիտական տարբեր ծանրակշիռ տիտղոսների.

Ստեփանոս Լեհացի - Աստվածաբան, թարգմանիչ, փիլիսոփա.: Ծննդավայրում՝ Լվովում, սկզբնական կրթությունն ստանալուց հետո տեղափոխվել է Վաղարշապատ, դարձել Ս. Էջմիածնի միաբանության անդամ, հոգևորական ձեռնադրվել, կատարելագործել հայերենի իր իմացությունը, կարևոր դեր խաղացել ժամանակի մտավոր-գրական շարժման մեջ՝ արժանանալով «Քաջ հոնետոր», «Անհաղթ փիլիսոփա» և «Ներհուն թարգմանիչ» բնորոշումներին:

Գալուստ Տեր-Մկրտչյան (Միաբան) - Հայագետ, պատմաբան, բնագրագետ-աղբյուրագետ, թարգմանիչ: Գրիչ և մանկավարժ Հովհաննես Կարնեցու ծոռն է: Ուրարտագիտության և հնագիտության ասպարեզում ունեցած վաստակի համար 1894-ին ընտրվել է հիշյալ ընկերության թղթակից անդամ, իսկ 1900-ից՝ իսկական անդամ:

Գարեգին Կաթողիկոս Հովսեփյան - Մշակութային գործիչ, հայագետ, մանկավարժ, Ս. Էջմիածնի միաբան և Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս 1943-ից: 1890-ին ավարտել է Էջմիածնի Գևորգյան Շեմարանը: 1892-1896 թթ. սովորել է Բեռլինի, Հալլեի, Լայպցիգի համալսարաններում: 1898 թ. ձեռնադրվել է վարդապետ: 1897 թվականին Լայպցիգում

ստացել է փիլիսոփայական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան: Ընտրվել է և Մոսկվայի կայսերական հնագիտական ընկերության իսկական անդամ:

Խորեն եպիսկոպոս Ստեփաննե - Մանկավարժ, խմբագիր, հասարակական-քաղաքական գործիչ և բանաստեղծ: Ավարտել է Մոսկվայի համալսարանի պատմալեզվագրական ֆակուլտետը, 1871 թ. ձեռնադրվել է վարդապետ, դասավանդել Էջմիածնի վանական, ժառանգավորաց և ծխական դպրոցներում: Խմբագրել է «Արարատ» հանդեսը, հայ իրականության մեջ առաջին անգամ 1899 թ. արևելահայերենով լույս ընծայել Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմություն»-ը: Հանդես է եկել «Իշխան Բագրատունի» գրական կեղծանունով:

Մեսրոպ եպիսկոպոս Տեր-Մովսիսյան - Բանասեր, մանկավարժ և աղբյուրագետ: 1891 թ. ավարտել է Դորպատի համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը: 1901 թ. Պետերբուրգում պաշտպանել է ատենախոսություն և ստացել հայ բանասիրության մագիստրոսի աստիճան: 1909 թ. ստացել է ծայրագույն վարդապետի աստիճան, ապա և ձեռնադրվել եպիսկոպոս: Հեղինակ է 130 աշխատությունների:

Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանյան - Ազգային-պահպանողական ուղղության հասարակական-քաղաքական գործիչ, հրապարակախոս, պատմաբան, բանասեր, Կ. Պոլսի հայոց Պատրիարք: 1865 թ. ստացել է աստվածաբանության մագիստրոսի գիտական աստիճան: 1868 թվականին ստացել է փիլիսոփայության, եկեղեցական իրավագիտության մագիստրոսի գիտական աստիճան, ընտրվել Հոմի աստվածաբանական ակադեմիայի անդամ:

Խիստ ուշագրավ է Մխիթարյան միաբանության և Ֆրանսիայի աստղագիտական ընկերության անդամ, աստղագետ Խորեն Սինանյանի գիտական հետաքրքրությունների պատմությունը: Տաղանդավոր այս հոգևորականը 1894 թ. Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզում տեղակայված աստղադիտարանում հայտնագործել է Լուսնթագ (Յուպիտեր) մոլորակի 6-րդ արբանյակը, սակայն Վատիկանի դիտարանի հանձնաժողովն այդ գյուտը չի հաստատել և չի գրանցել Սինանյանի անունով:

Ուշագրավ շատ կողմեր ունի և Մեծ եղեռնի զոհ, բնագետ, մշակութային գործիչ Ստեփան Սարյանի կյանքը: Մխիթարյան միաբանության այս գործիչն աստվածաբանության և փիլիսոփայության դոկտոր էր, 1902 թ. Վենետիկում լույս տեսած «Էակաների ծագումը» և այլ մենագրությունների հեղինակ:

Յուրօրինակ այս հանրագիտարան-կենսագրական բառարանում շատ ու շատ պատմական փաստեր և իրողություններ են դրվել գիտական շրջանառության մեջ:

Թեև հեղինակը գրքի առաջաբանում համեստորեն ասում է. «Պետք է նկատի ունենալ, որ սույն բառարանը մատենագիտական տեղեկատու չէ, ուստի շատ ու շատ անվանի հեղինակների կենսագրություններում (Հ. Աճառյան, Բ. Պատկանյան, Մ. Արեղյան, Ն. Արդոն, Մ. Քաջունի, Հ. Թումանյան, Գ. Արծրունի և ուրիշներ) տրված են նրանց հիմնարար երկու-երեք աշխատությունները միայն», սակայն այն ինչ-որ տեղ անգամ նման տեղեկատուի դեր է կատարում, ինչպես գրքի գրախոս, բանասիրության դոկտոր Շ. Գրիգորյանն է գրում. «Առանց ավելորդ ժամանակ և ջանք գործադրելու ընթերցողը դրանում կհայթայթի անհրաժեշտ տեղեկություն և գիտելիք 15-19-րդ դարերում գիտական աստիճանի և տարաբնույթ այլ տիտղոսների արժանացած հայազգի մտավոր գործիչների կյանքի ու գործունեության մասին»: